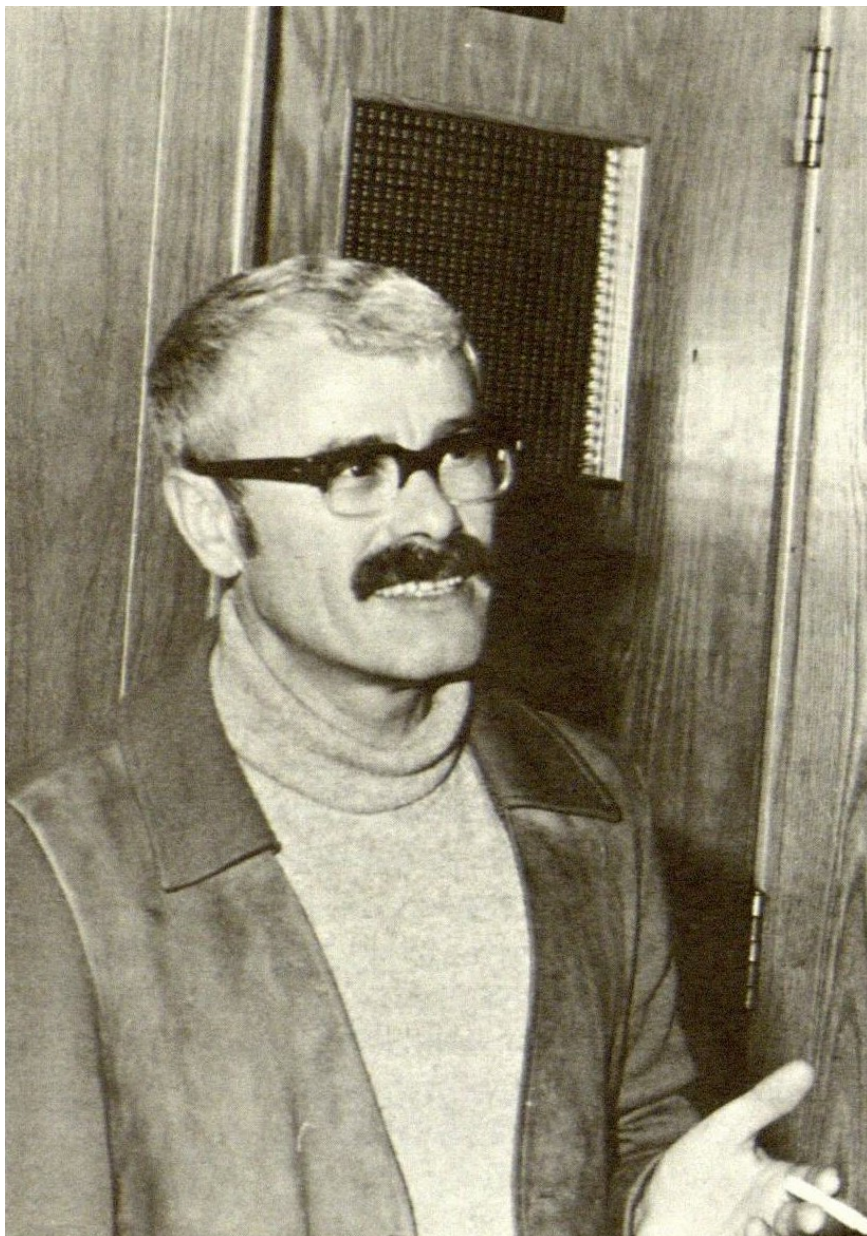

Icchoką Merą prisimenant...

Deimantė ŽUKAUSKIENĖ

2020-uosius metus Lietuvos Respublikos Seimas yra paskelbęs Vilniaus Gaono ir Lietuvos žydų istorijos metais, todėl norėta prisiminti Icchoką Merą – žymų žydų kilmės prozininką ir kartu sudėtingo likimo žmogų. Autoriaus kūryba, išversta į daugiau nei dvidešimt pasaulio kalbų, apdovanota įvairiomis meno bei pasaulinių organizacijų premijomis. 1973 m. I. Merui buvo paskirtos dvi literatūrinės premijos: Izraelio valstybės Prezidento Zalmano Šazaro ir Tarptautinė atminimo, pagarbos ir meistriškumo Holokausto premija. 1976 m. už romaną „Striptizas“ apdovanotas Lietuvių rašytojų draugijos premija. Tais pačiais metais rašytojui paskirta Rafaelio literatūrinė premija. 1981 m. – Zionistų federacijos premija, 1996 m. – Lietuvos rašytojų draugijos JAV premija, 1998 m. Izraelio valstybės Prezidento literatūrinė premija. 1995 metais Icchokas Meras apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu. 2005 m. rašytojui įteikta Žemaitės literatūrinė premija, o 2010 m. – Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija.

Icchokas Meras „Akiračiai“, 1978, Nr. 2

Icchokas Meras rašė lietuvių kalba, bet jo kūriniai žinomi pasaulyje. Prozininkas yra sulaukęs palankių recenzijų prestižiniuose pasaulio literatūros žurnaluose. Pats rašytojas yra sakęs: „Rašyti kita kalba? Ne, man tai neįmanoma, niekada net minties tokios nekilo. Kalbos juk nepasirenkame, ji yra duotybė, kurią lemia ne tauta ir ne gyvenamoji vieta. Su ja augame, bręstame, kaupiame visą gyvenimo patirtį ir esmę^[1].“

Ir šiandien rašytojo proza yra aktuali, atrandama ir skaitoma ne tik literatūros kritikų, literatūrologų, vertėjų ar literatūros „mėgėjų“ – ji įtraukta ir į mokyklines programas.

„Kur glūdi Mero žodžio magijos paslaptis? Ar jo stiliuje, taupiausiom priemonėm

sukuriančiame veiksmo foną – snūdžios banalios vasarvietės atmosferą, kurią nelauktai aptemdo Kaulėtosios šešėlis? Ar žmogaus sudėtingumo pabrėžime?“[\[2\]](#), – klausia lietuvių išeivijos literatūros kritikas Vytautas Aleksandras Jonynas savo recenzijoje „Susivartę Icchoko Mero pasauliai“. Icchoko Mero tekstuose atsiskleidžia prozos gyvybės galia, o sudėtingos ir skaudžios holokausto tematikos realizavimas atvertė naują lapą XX a. lietuvių literatūros procese.

Prozininkas įvairiuose interviu ne kartą yra kalbėjęs apie dvi tėvynes, du tapatumus, kurie jį suformavo kaip rašytoją: „Tam tikru požiūriu dėl mano ypatingo likimo manyje susiklostė du tautiniai pradai. Turiu pabrėžti vieną svarbų dalyką – mane vedė prie žvyroduobės šaudyti ir aš tik atsitiktinai likau gyvas. Paskui kaip žydas aš ilgus metus turėjau slapstytis ir tai mane paženklino. Tai ypatinga patirtis, dėl kurios man turbūt ir nereikėjo ypatingų pastangų, kad atsiminčiau, kas aš toks esu. Jei kalbėsime apskritai, man atrodo, kad tautiškumas, bet ne siaurąją prasme, ne kaip atsiribojimas nuo kitų tautų, duoda tam tikro savitumo kūrėjui, kuris gali būti dar ir dėl to pastebėtas, įdomus. Tai natūralus dalykas, kuris yra ir bus.“[\[3\]](#)

1977-aisiais, atsiimdamas Lietuvių rašytojų draugijos literatūros premiją, Icchokas Meras savo kalboje sakė: „Kelmė mane išmokė žvelgti į gyvenimą lietuvio akimis ir neužmiršti, kad esu žydas.<...> Tame turbūt glūdi viskas: mano santykiai su žydų tauta ir Izraeliu, mano santykiai su lietuvių tauta ir Lietuva, mano vieta literatūroje ir kūrybiniai siekimai. Tame – aš, žmogus ir rašytojas, – paprastas ir sudėtingas, aiškus ir prieštaringas, kaip ir tos dvigubos šaknys, maitinančios mane.“[\[4\]](#) Šie rašytojo žodžiai tapo savotišku moto, nes beveik visuose pranešimuose, interviu buvo kalbama apie dvigubą tapatybę.

Icchokas Meras gimė 1934 metais spalio 8 dieną Kelmės žydų šeimoje. Dar anksti vaikystėje neteko tėvų. Jis pats tik dėl laimingo atsitiktinumo liko gyvas. Išslapstytas, išsaugotas, Icchokas užaugo skurdžiai gyvenančioje, daugiavaikėje lietuvių Juozo ir Bronės Dainauskų šeimoje, kuri nepabijojo nacių okupacijos metais priimti į namus žydų vaiką. B. Dainauskienė Icchoką pakrikštijo ir užregistravo lietuvišku vardu ir pavarde. Taip Icchokas tapo Algirdu – septintuoju Dainauskų vaiku. Dar besimokant mokykloje ėmė skleisti kūrėjo talentas, tačiau vėliau visgi pasirinko inžinieriaus profesiją. 1958 m. Kauno politechnikos institute (KPI) Elektrotechnikos fakultete įgijo radijo inžinieriaus specialybę. Icchokas Meras kurį laiką dirbo inžinieriumi, o vėliau redaktoriumi Lietuvos kino studijoje. Pagal tris rašytojo scenarijus Lietuvos kino studija pastatė meninius filmus: „Kai

aš mažas buvau“ (režisierius A. Araminas, 1968 m.), „Birželis, vasaros pradžia“ (režisierius R. Vabalas, 1969 m.), „Maža išpažintis“ (režisierius A. Araminas, 1970 m.).

Icchoko Mero kelias į literatūrą nebuvo lengvas, nes kūryba dėl holokausto temos dažnai būdavo atmetama, cenzūruojama. „<...> mano kelias buvo labai sunkus. Sunkus todėl, kad reikėjo kovoti už kiekvienos sekančios knygos pasirodymą...“^[5] Jaunas rašytojas buvo užsispyręs, jį skatino ir rėmė studijų laikų bičiuliai, žydų gelbėtoja Ona Šimaitė, su kuria rašytojas artimai bendravo. Kai rašytojo knygos holokausto tematika pradėtos spausdinti rusų ir kitomis kalbomis, ir kitiems rašytojams buvo galima paliesti šią temą. 1960 m. išleista debiutinė rašytojo knyga „Geltonas lopas“. Trumpuose apsakymuose vaizduojami žydų berniuko išgyvenimai vokiečių okupacijos metais. Vėliau pasirodė antrasis apsakymų rinkinys „Žemė visada gyva“ (1963 m.), romanai „Lygiosios trunks akimirka“, „Ant ko laikosi pasaulis“ (1965 m.), „Mėnulio savaitė“ (1971 m.), apsakymų rinktinė „Senas fontanas“ (1971 m.). Tais pačiais metais „Pergalės“ numeriuose išėjo žurnalinis romano „Striptizas, arba Paryžius–Roma–Paryžius“ variantas. Literatūros kritikas Vytautas Aleksandras Jonynas apie knygą yra pasakęs: „Knyga, kurios dar nesam turėję.“^[6] Šiame siurrealistiniame romane atsisakoma vientiso siužeto, geografinių ar istorinių nuorodų, o pirmenybė teikiama individo jausenai, universaliems išgyvenimams.

Neilgai trukus po šio romano pasirodymo „Pergalės“ žurnale autorius emigravo į Izraelį, kur mokytojavo Lodo ORT techninėje vidurinėje mokykloje ir koledže, dėstė Beit-Berlo koledže. Net ir būdamas toli nuo Lietuvos, kūrėjas bendravo su kitais kolegomis rašytojais, domėjosi kultūriniu, politiniu gyvenimu: „Aš niekada neišsiskyriau su Lietuva.“^[7] Tačiau Lietuvoje Icchoko Mero vardą tarybų valdžia stengėsi nustumti į užmarštį.

Gana ilgą laiką I. Meras jautėsi tarsi už „geležinės uždangos“, todėl emigracijoje rašytoją stiprino bendravimas su JAV lietuvių veikėjais, rašytojais. Rašytoją labai nudžiugino susitikimas su bendraminčiais *Lietuvių Mokslo ir kūrybos simpoziume* Čikagoje 1978 metais. Susitikimas buvo šiltas ir smagus, jo metu dalyviai galėjo pasimatyti su keliais šimtais pasaulio lietuvių mokslininkų ir kūrėjų, pasidalyti savais atradimais ir idėjomis bei užmegzti glaudų ir produktyvų ateities bendradarbiavimą. „Mane čia priėmė labai draugiškai, labai bičiuliškai globoja. <..> Esu įsitikinęs, kad tai turės įtakos ir mano tolimesniam kūrybiniam darbui... Per penkis metus su lietuviška auditorija neturėjau jokių susidūrimų, o štai ir vėl

susitikau jos toki gausų būrį!... Atvirai pasakysiu: pasisėmiau papildomų jėgų...”[\[8\]](#)

Būtent JAV išleidžiami romanai „Ties gatvės žibintu“ (1974 m.), „Sara“ (1982 m.). Romane „Sara“ vaizduojamas vadinamasis *Šešių dienų karas* (1967). Tai pirmas toks lietuviškas romanas, atskleidžiantis moters egzistencinę dramą. 1995 m. JAV išleistas apsakymų rinkinys „Apverstas pasaulis“. Jo pagrindu Lietuvos rašytojų sąjunga 2004 m. išleido apsakymų rinkinį „Stotelė vidukelėj“. Išeivijos rašytojas Algirdas Landsbergis apie Icchoko Mero kūrybą yra rašęs: „Mero menas padėjo jam pakilti virš Kelmės duobės visuotinio suniekinimo, viską naikinančio nihilizmo. Šalia Lietuvos ir Izraelio, Mero lietuviškai kuriamos prozos pasaulis yra jo trečioji tėvynė.” [\[9\]](#) Icchokas Meras daugumą savo knygų, vertimų yra padovanojęs Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai, buvo laikomas bibliotekos bičiuliu.

SARA

IC CHOKAS MERAS

ICCHOKAS MERAS

STRIPTIZAS

ARBA

PARYŽIUS·ROMA·PARYŽIUS

Icchokas
MERAS
APVERSTAS
PASAULIS

Nelengvais iššūkiais ir dideliais sukrėtimais paženklintas kūrėjo gyvenimas prabėgo tvirtai laikantis savo dvasinių vertybių *Talmudo*. Tai viena įsimintiniausių literatūros pasaulio asmenybių, kurią suformavo dviejų skirtingų kultūrų – lietuvių ir žydų – tapatumai, kurios kūrybiškumas ir atsidėjimas kūrybiniam procesui buvo unikalūs. Jo kūryboje slypi nepaprasti emocinės ir istorinės patirties klodai. Kalbant apie Icchoko Mero kūrybą, joje svarbūs visi šie dėmenys: autentiškumas, saviraiška, sąmonės galia, turtinga vaizduotė, fantazija, išlavinta intuicija, formos jausmas, daugiasluoksniškumas, asociatyvus ir metaforinis mąstymas. Pagrindiniai kūrybos motyvai, temos, įvaizdžiai – tai holokaustas, tragiškas žydų likimas II pasaulinio karo metais, lietuvių ir žydų santykiai, idealizuota meilė moteriai. Šios temos įvairiai pakeičiamos pagal įtaigias menines taisykles virsdamos konkrečiais žmogaus egzistenciniais išgyvenimais. I. Mero kuriamas personažas, nors ir atsidūręs pasaulio tragedijos sūkuryje, nugramzdintas į nežinios ūkanas, pajėgia išsaugoti savo žmogišką orumą, demonstruoja stovišką ramybę. Tokie ypatumai ryškėja jau nuo pirmųjų romanų „Lygiosios trunks akimirka“, „Mėnulio savaitė“ iki paskutinių apsakymų rinkinyje „Ant ko laikosi pasaulis“. I. Meras išryškino modernėjančios lietuvių prozos slinktis, atskleidė naujas meninės raiškos galimybes. Icchoko Mero prozoje teka šviesus ir skaidrus šaltinis, kuris dar ilgai, tikėtina, *maitins* lietuvių prozos tradiciją.

[1] Kalbos nepasirinksi: [pokalbis su rašytoju I. Meru / užrašė] V. Šimkus // *Metai*. 1996, Nr. 6. P. 156.

[2] Vytautas A. Jonynas. Susivartę Icchoko Mero pasauliai. *Akiračiai*. 1996, Nr. 2. P. 8-9.

[3] Dvasingų žmonių yra ir jie niekur nedings: [pokalbis su rašytoju I. Meru/užrašė] Aušra Karsokienė // *Diena*. 1996, geg. 2, p.4

[4] Rašau, rašiau ir rašysiu lietuviškai: [pokalbis su rašytoju I. Meru]. *Akiračiai*, 1978, Nr. 2. P. 16

[5] Icchokas Meras. Kūrybos sąlygos. *Ateitis*. 1979, Nr. 9-10. P. 288-289.

[6] Vytautas A. Jonynas. Knyga, kurios dar nesam turėję. *Aidai*, 1977, Nr. 7, p. 334.

[7] Aš niekada nenutraukiau saitų su Lietuva: interviu su rašytoju I. Meru/ [užrašė] Sofja Minina // *Klaipėda*. 1998, saus. 14, p. 12.

[8] Icchokas Meras. Rašau, rašiau ir rašysiu lietuviškai. *Akiračiai*, 1978 vasario mėn. Nr. 2, p. 16

[9] Algirdas Landsbergis. Icchoko Mero „Apverstas pasaulis“. *Šiaurės Atėnai*, 1996 lapkričio 30, Nr. 30, p. 10.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

